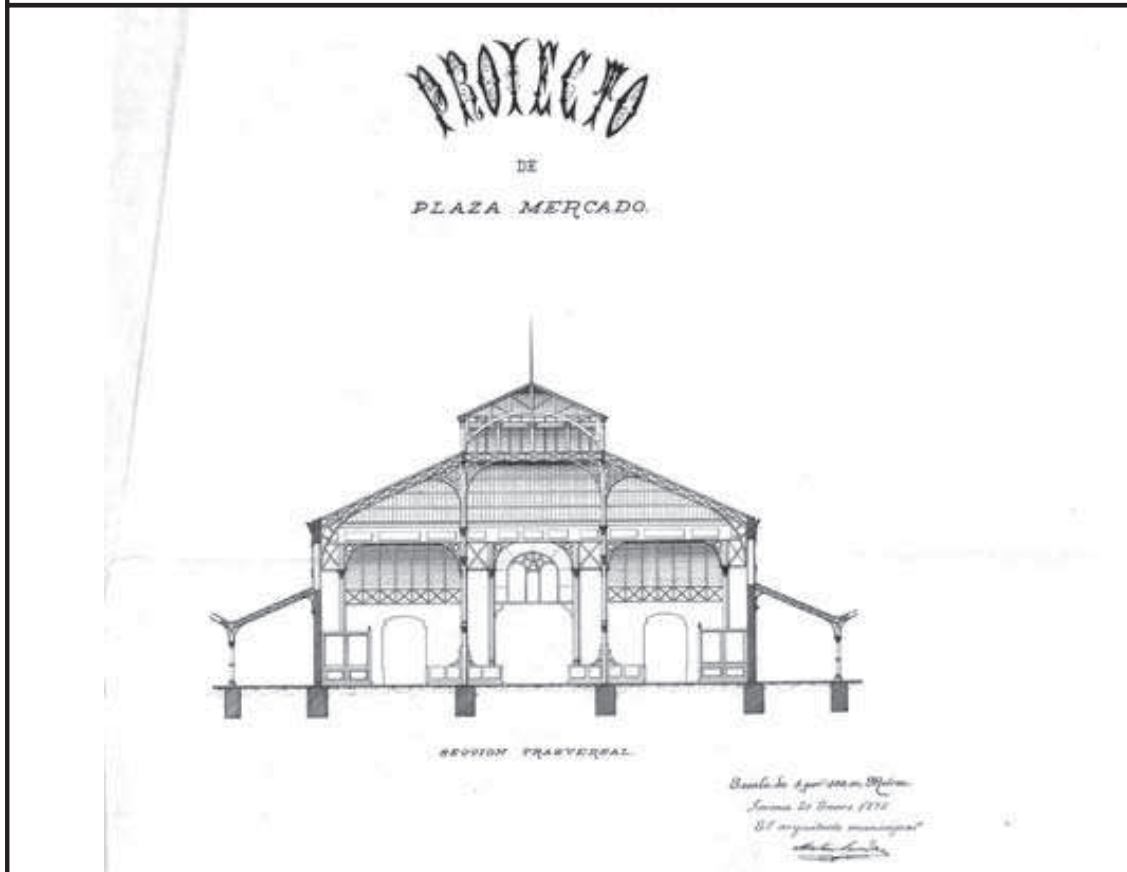

Anna Gironella

**FONTS DOCUMENTALS PER A
L'ESTUDI DE L'URBANISME A GIRONA
DEL SEGLE XVI AL SEGLE XX**

Des de l'època medieval les autoritats municipals gironines van anar rebent privilegis per part de la monarquia que van anar dibuixant, entre altres, les prerrogatives en l'àmbit urbanístic, per exemple el 1315 se'ls va concedir capacitat d'escollir obrers o sobreposats d'obres i el 1351 d'escollir mostassaf. Aquesta facultat es veia supeditada i sovint entrava en contradicció amb l'actuació del batlle reial, també al llarg de l'època moderna. L'interès comú, l'embelliment, la comoditat, la salubritat i la defensa de la ciutat són alguns dels motius que van dirigir l'acció de les autoritats municipals i supramunicipals a nivell urbanístic.

Els privilegis i les prerrogatives particulars de cada municipi en matèria urbanística, i també en les altres competències municipals, van ser substituïts, a partir del segle XIX, per constitucions i lleis derivades que van anar modulant l'organització i les funcions dels municipis. Pel que fa a l'urbanisme, els municipis assumien noves funcions, com per exemple les relatives a la construcció d'obres públiques o a la regulació del desenvolupament urbanístic del territori. Alhora aquestes noves competències i funcions van generar nous documents.

Fruit doncs d'aquestes funcions relatives a l'ordenació i gestió del territori sorgeix la documentació referida a *Urbanisme i obres* de l'Ajuntament de Girona, custodiada a l'Arxiu Municipal de Girona. Es tracta de més de 500 capses d'arxius i unes 245 carpetes de plànols.

Aquestes sèries documentals han estat generades en el context de l'activitat administrativa pròpia de l'Ajuntament de Girona en l'àmbit de l'ordenació del municipi,

tant pel que fa al territori –delimitació del terme municipal, planejament urbà, ús del sòl– com a la creació i ús d’infraestructures –ponts, passarel·les, equipaments públics– i serveis d’enllumenat, sanejament, subministrament d’aigua i tractament de residus. Aquestes sèries inclouen documentació textual i gràfica. La part més important de la documentació que integra aquestes sèries és textual: expedients administratius de tramitació de planejament urbanístic, de construcció dels serveis d’infraestructura de la ciutat, documentació sobre les muralles i fortificacions, sobretot referides al procés de creixement de la ciutat, expedients administratius per a la construcció, reforma, millora i manteniment dels equipaments municipals, correspondència, normativa, etc. La documentació gràfica està integrada en gran part per plànols, molts dels quals formen part dels projectes tècnics que s’hi troben. També contenen croquis, dibuixos i algunes fotografies, les quals han estat derivades i són gestionades pel Centre de Recerca i Difusió de la Imatge (CRDI) de l’Ajuntament de Girona.

La documentació de la secció d’*Urbanisme i obres* ha estat catalogada segons un únic quadre de classificació. En destaquem, per a l’estudi de l’evolució urbanística de la ciutat, les sèries referides a *Planejament i projectes*, *Gestió urbanística i obres*, *Edificació i ús del sòl*. Les adjuntem en el quadre següent.

PLANEJAMENT I PROJECTES

- Ordenances, reglaments, normatives i cartes de serveis municipals
- Plans generals d'ordenació urbanística
 - Normes complementàries i subsidiàries de planejament
 - Plans parcials d'ordenació
 - Plans especials
 - Catàlegs d'immobles, equipaments, espais i elements urbans
 - Estudis de detall
- Programes d'actuació urbanística
- Informes i al·legacions a plans i projectes supramunicipals

GESTIÓ URBANÍSTICA I OBRES

- Convenis de col·laboració
 - Projectes de delimitació de polígons o unitats d'actuació
 - Projectes de compensació
 - Projectes de reparcel·lació
 - Expropiació forçosa
 - Entitats urbanístiques col·laboradores
 - Cancel·lació de càrregues registrals

EDIFICACIÓ I ÚS DEL SÒL

- Obres d'infraestructura i serveis
- Construcció i manteniment d'equipaments municipals
 - Llicències i actuacions urbanístiques
 - Expedients sancionadors en matèria de disciplina urbanística

Aquesta documentació té relació amb altres sèries del mateix fons de l'Ajuntament, la més important de les quals és la de *Llicències d'actuacions urbanístiques*. Altres sèries o agrupacions documentals relacionades són la de *Comptes d'obres públiques*, datada entre 1423 i 1935 i que conté llibres i altra documentació de jornals i despeses de material invertits en la construcció de les obres públiques de la ciutat. I també les agrupacions *Inundacions*, entre 1843 i 1971, i en general la documentació de *Carreteres i camins*, *Ferrocarrils* i *Obres a comarques*. Evidentment, cal remetre'ns també als *Manuals d'acords del Consell de la ciutat* o *Llibres d'actes del Ple*, on es registren tots els acords presos per l'Ajuntament en qualsevol matèria.

Altra documentació imprescindible per a l'estudi de l'evolució urbanística de la ciutat conservada a l'Arxiu Municipal de Girona correspon als fons dels arquitectes Emili Blanch i Roig i Ricard Giralt i Casadesús, arquitecte municipal entre 1922 i 1940, o dels aparelladors municipals com Eulogi Bordas.

Aquesta documentació de tipus textual i cartogràfica es pot complementar amb la documentació en imatge del

CRDI. Destaquen els reportatges fotogràfics de construcció d'obres públiques, per exemple, de Narcís Sans.

A la resta d'arxius de la ciutat de Girona també hi ha sèries relacionades amb la matèria que ens ocupa. A l'Arxiu General de la Diputació de Girona (AGDG) es pot consultar la documentació relativa a policia urbana, obres públiques de construcció i manteniment de camins i carreteres, ferrocarrils, subministrament d'aigües, etc. des del segle XIX, a tots els pobles de la província. L'Arxiu Històric de Girona (AHG) conserva el fons de l'Administració perifèrica de l'Estat referit a les obres de construcció i manteniment de carreteres, el fons de la Comissió Provincial d'Urbanisme de l'Estat i posteriorment la de la Generalitat i en general qualsevol documentació referida a urbanisme i obres públiques d'àmbit supramunicipal. Igualment, custodia el fons del Patronato Provincial de la Vivienda i de l'Obra Sindical del Hogar, promotors de la construcció dels barris de Germans Sàbat i Sant Narcís.

També hem de referir-nos als fons documentals dipositats a l'arxiu del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, a la Demarcació de Girona, entre els quals destaquen els de Josep Claret, Ignasi Bosch i, especialment, el de Rafael Masó i Valentí. Ell, com a arquitecte i també com a regidor de l'Ajuntament, va dibuixar gran part de la ciutat noucentista de principi de segle XX.

Acabem de veure la varietat de tipologies documentals de l'àrea d'*Urbanisme i obres*. Tot seguit ens detindrem a comentar alguns documents o fons documentals concrets que exemplifiquen aquesta diversitat. És una tria subjectiva, evidentment, atès que les possibilitats d'investigació

d'aquestes agrupacions documentals és enorme i, de fet, juntament amb els *Llibres d'actes del Ple* i els *Padrons municipals d'habitants* són de les sèries més consultades pels usuaris de l'Arxiu Municipal de Girona.

1. L'estima de 1535

Més enllà de tota la documentació referida a urbanisme conservada a l'Arxiu Municipal de Girona, conservem un document magnífic per estudiar l'evolució urbanística de la ciutat des del final de l'època medieval fins als nostres dies: l'*Estima de cases, terres i altres propietats de la ciutat de Gerona, feta l'any 1535, en temps de Miquel Garbí, notari públic i secretari del Consell General de la ciutat, per raó de la contribució de los gastos del riu Ter*, de l'any 1535. Com altres documents d'aquest tipus, ofereix un retrat detallat de quins eren els carrers de la ciutat, com s'estructurava urbanísticament i qui hi vivia.

Aquest document, a més, ha estat estudiat i comparat amb altres fonts documentals i arqueològiques pel Grup de Recerques d'Història Urbana de Girona (HUG), un equip d'arqueòlegs i historiadors que en el seu dia va dirigir Josep Canal, integrat per Josep M. Nolla, Eduard Canal i Jordi Sagrera i dedicat a estudiar els aspectes urbanístics de la ciutat antiga i medieval. Els treballs d'aquests investigadors han estat publicats a la col·lecció "Història Urbana de Girona", editada per l'Ajuntament de Girona, i molts d'ells traslladats en plànols. L'estima de 1535, gràcies a la col·laboració de la Unitat Municipal d'Anàlisi Territorial

(UMAT), també es va poder plasmar sobre el plànol actual de la ciutat i també sobre la imatge aèria de Girona.

L'estima de 1535 és, pròpiament, un document fiscal. Es tracta d'una relació dels contribuents de la ciutat i d'allò que han de pagar –segons la seva riquesa– per tal que el govern de la ciutat pugui afrontar les despeses generades per les obres al riu Ter.

S'hi anoten, una per una, la majoria de finques de la ciutat, organitzades per carrers. No apareixen els edificis religiosos ni militars. De les finques de particulars, se n'esmenten els propietaris –tant els senyors útils com directes–, el valor de la finca i qui en rebia censos. A més, s'especifica si es tracta d'una casa, hort o pati.

Per tant, gràcies a aquestes dades l'estima ens permet conèixer el nom que rebien al segle XVI els carrers, places i altres indrets de la ciutat de Girona. A més, en ocasions també se'ns informa dels noms antics d'aquests llocs. L'estima és molt precisa en alguns aspectes, per exemple recull el nombre de portes i sortides que tenia cada casa, en canvi omet informacions que ara ens serien molt útils com la superfície, les dimensions exactes de cada parcel·la i les plantes o pisos de cada edifici.

Aquestes omissions són degudes a la funcionalitat de l'estima: la seva finalitat és recaptatòria, no urbanística. Per tant les informacions que conté no permeten fer una restitució planimètrica exacta: cal comparar-les amb altres dades que ens aporten la cartografia històrica i la trama actual de la ciutat –que ha conservat moltes edificacions antigues– per poder dibuixar un plànol aproximat de la Girona del segle XVI.

No obstant això, l'estima sí que ens serveix per analitzar com es repartia la propietat dins la ciutat: qui eren els principals propietaris, quin era el volum i el valor de les seves possessions i quins censos en cobraven. A més, el fet d'organitzar les finques per carrers, ens permet obtenir una descripció de l'estructura urbanística de la ciutat i conèixer també els seus murs, torres i portals, esglésies i cementiris, hostals, ponts i passeres, molins, hospitals, mercats, places i porxos. Finalment cal no oblidar que l'estima és també un recompte de població i que ens permet estudiar les activitats econòmiques que es desenvolupaven en els diferents barris i sectors de la ciutat.

2. Plet amb els carmelites descalços, 1618-1630

L'interès comú esgrimit pels jurats o govern de la ciutat topà sovint amb els interessos particulars, de persones i d'institucions, motiu pel qual es van generar nombrosos contenciosos per resoldre-ho. És el cas per exemple del plet entre el convent de Sant Josep de carmelites descalços de Girona i el Consell de la ciutat. La documentació d'aquest contenciós es conserva majoritàriament a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), atès que el plet es desenvolupà a la Batllia General de Catalunya. També se n'han conservat altres testimonis documentals a l'Arxiu Diocesà de Girona i entre els protocols notariais de l'Arxiu Històric de Girona, perquè la qüestió va afectar altres institucions de la ciutat. Finalment, els manuals d'acords del Consell de la ciutat i la correspondència dels jurats recullen totes

les actuacions i decisions preses pel govern de la ciutat en aquest afer.

Els carmelites descalços havien arribat a Girona l'any 1591 i es van instal·lar darrere del carrer Ciutadans, a l'actual plaça de Sant Josep, en aquells moments coneguda com a plaça dels Draps. Al principi del segle XVII els carmelites van començar a projectar l'engrandiment del seu convent i van demanar llicència als jurats per fer algunes reformes. L'any 1602, per exemple, aconseguiren que els jurats suprimissin un carreró que separava diverses de les seves propietats, al·legant que era un lloc insalubre i on se solien cometre actes poc honorables. De fet, feia ben poc que el bordell –o casa pública– de la ciutat, a instància dels frares carmelites i també dels mercedaris i dominics, havia estat traslladat atès que els causava moltes incomoditats.

El 10 de novembre del 1616 el prior i el convent dels carmelites descalços de Girona van sol·licitar als jurats de la ciutat llicència per construir una nova església. El seu projecte incloïa construir una placeta i uns graons per salvar el desnivell de la zona. El jurats aprovaren la llicència i els treballs començaren immediatament. L'any 1618 començaren les tensions: els frares, excedint els permisos concedits pel govern de la ciutat, van aprofitar les obres per tallar un tram del carrer de la Polleria de Sant Martí, avui carrer del Portal Nou. Tancant aquell carrer podrien accedir –sense sortir del convent– a una casa amb hort i una torre que tenien a la muralla i que havien comprat de feia poc, es tractava de la finca de l'antic bordell de la ciutat. El projecte dels carmelites significava apropiar-se

de part de la muralla: van tapiar un antic portal i van erigir una ermita dedicada a Santa Teresa a la torre.

Ràpidament els jesuïtes protestaren davant d'aquell fet i van emprendre una sèrie d'accions judicials davant la Batllia General de Catalunya, al·legant que el tall del carrer de la Polleria els dificultaria l'accés al seu convent atès que els carros no hi podrien passar. Els carmelites descalços, però, van respondre que el tall seria provisional, perquè la seva única intenció era construir una mina o passatge subterrani. L'octubre de 1618 els jurats i els adjunts del redreç de la ciutat van ordenar l'enderrocament de la mina adduint que no tenien autorització municipal. No obstant això, permetien als frares descalços mantenir el passatge si podien garantir la reconstrucció del carrer sobre «una volta grassa demunt dita mina, de pedra picada y ferma» per la qual els carros podrien circular sense perill.

El convent de Sant Josep continuà el seu creixement i anà comprant noves terres al seu voltant. Entre els anys 1627 i 1628 els frares van aconseguir el domini útil d'alguns camins i passatges de la muralla per part de la Batllia General de Catalunya i van tancar altres zones de pas per assegurar-se l'accés als horts que havien anat comprant en aquell sector, alguns tocant directament a la muralla.

L'any 1630 els jurats d'aquell any, Rafel Cerdà, Bernat March i de Jalpí, Miquel Galí i Jeroni Real van decidir limitar l'expansió dels carmelites descalços i recuperar alguns dels espais contigus a la muralla dels quals s'havien apropiat. El 2 de maig de 1630 revocaren les llicències que s'havien concedit als carmelites i ordenaren la demolició de la mina i l'ermita i la reobertura del portal de la muralla.

Aquesta decisió es va convertir en un contenciós entre la ciutat i la Batllia General de Catalunya, encarregada de supervisar tots els recintes defensius del Principat i les vies públiques. Un dels arguments més rellevants que s'esgrimi durant el plet fou la facultat dels jurats de la ciutat per regular les construccions que afectaven les muralles. Els jurats i els advocats de la ciutat, entre ells Joan Pere Fontanella, recorregueren a la defensa d'antics privilegis reials en aquesta matèria, en concret d'una ordinació del rei Martí I de l'any 1398 i d'un privilegi de Carles I de 1520.

3. La junta de reales obras, segle XVIII

Malgrat el contenciós que acabem d'esmentar, la construcció i el manteniment dels elements defensius de Girona, i la resta de ciutats de la Corona, eren prerrogativa de l'autoritat reial. Aquesta facultat es va corroborar amb la monarquia borbònica quan el 7 de juny de 1737 es va crear, per decret reial, la Junta de Reales Obras.

Aquest organisme formava part de l'administració borbònica establerta per Felip V a la ciutat de Girona i responia, per tant, a la seva voluntat de control i centralisme polític. Les funcions de la junta eren l'execució de les obres de construcció, reparació i reforma de les fortificacions, edificis militars per allotjar la guarnició, magatzems de queviures i de municions, així com la realització de les obres necessàries per reparar les construccions de defensa de la ciutat dels aiguats del Ter i de l'Onyar (preses i murs de contenció). La junta estava presidida pel governador

de Girona i l'integraven el comissari reial de guerra, l'enginyer militar i dos regidors de l'Ajuntament de Girona escollits pel rei a proposta del capità general de Catalunya. Segons el reglament de la institució, la junta s'havia de reunir tres cops per setmana a l'Ajuntament. El secretari i el comptador de la junta eren els mateixos de l'Ajuntament però havien de portar els llibres d'ambdues administracions per separat.

La junta no tenia ingressos propis ni finques ni altres propietats. Les despeses de les obres i les gratificacions dels seus membres es pagaven d'una quantitat anual que procedia de la recaptació de propis i arbitris de l'Ajuntament. Els pagaments es feien a través de la Taula de Canvi de la ciutat, prèvia justificació de la despesa per part de la junta i sense intervenció de l'Ajuntament. Mensualment el president retia comptes al rei, a través del capità general de Catalunya, i anualment a la Comptadoria General de Catalunya.

El responsable de la direcció i realització de les obres era l'enginyer militar, que s'ocupava de la contractació de personal, la compra de materials, l'elaboració dels projectes i la direcció de les obres, etc. d'acord amb un projecte general d'obres i de prioritats aprovat pel rei i per la junta. Formava part del Cos d'Enginyers Militars, creat per l'administració borbònica, i que responia a l'evolució dels coneixements arquitectònics, de l'estructura professional, de l'organització de les obres, dels sistemes de dibuix i de projecció de l'arquitectura, etc. de l'època.

La documentació del fons de la Junta de Reales Obras es conserva a l'Arxiu Municipal de Girona i està datada entre 1737 i 1766. En total són quatre capsos d'arxiu. La

part més important del fons té relació amb la gestió administrativa de la junta. En destaquen el *Reglament* de la junta aprovat per Felip V a Aranjuez el 1737 i un suplement d'aquest reglament de l'any 1741, referit sobretot a qüestions de finançament de la junta i de les obres. Pel que fa a la documentació dels òrgans de govern hi trobem els *Quaderns d'actes* dels acords de la junta, de 1738 a 1766. A més d'informes i 2 registres copiadors de cartes, hi ha nombrosa documentació de comptabilitat: relacions i registres de despeses i d'ingressos, justificants de pagament, relacions de lliuraments i liquidacions. No hi ha projectes tècnics de construcció o reforma, només hi trobem el projecte de construcció d'un magatzem de pólvora. Ara bé, en els registres de comptabilitat hi podem trobar descripcions detallades de les obres de reforma, reconstrucció o reparació realitzades en les fortificacions de Figuerola o al castell de Montjuïc per als allotjaments de la tropa. També és interessant tot el que fa referència a les obres de reparació dels murs de contenció dels rius.

4. El pont de les Peixateries Velles o de les Palanques Vermelles

Hem comentat que entre la documentació d'*Urbanisme i obres* destaquen els projectes de construcció i millora d'infraestructura i equipaments, per exemple els ponts. Els diversos expedients referits al pont de les Peixateries Velles ens permeten resseguir els avatars de la seva construcció.

Aquest pont ha estat anomenat de formes diferents al llarg de la història. Pont de les Peixateries Velles perquè a la banda de Santa Clara hi havia les antigues peixateries o llotja del peix. Pont de les Palanques Vermelles perquè antigament era un pont petit o passera –palanca– de color vermell. Pont de Ferro o de l'Eiffel, des de la segona meitat del segle XIX, quan prengué el nom de la companyia francesa que el va construir. La documentació de l'Arxiu Municipal de Girona permet resseguir les diferents reconstruccions del pont, derruït repetidament per les crescudes de l'Onyar.

Les primeres notícies d'aquest pont reculen fins al privilegi reial de 13 de juliol de 1599, pel qual es va concedir al govern de la ciutat la facultat d'encunyar fins a 10.000 lliures en menuts o moneda petita per construir un pont que comunicés la plaça de les Cols –l'actual Rambla– i el Mercadal. El pont s'aixecaria davant la casa de les mesures, l'indret que avui anomenem Punt de Trobada. En aquell moment es va construir una senzilla passera que les riuades continuades s'emportarien sovint. Aquest fet es repetiria de forma successiva fins a mitjan segle XIX. Per exemple, l'any 1733 es va signar el plec de condicions per tornar a construir la palanca i s'especificava, entre altres qüestions, que s'havia de pintar de color vermell; el projecte anava a càrrec de Joan Cusanes. L'any 1737 la palanca fou novament derruïda i el 1738 Josep Rovira rebia l'encàrrec de reconstruir el pont.

L'any 1817 Josep Illa va inspeccionar el pont: va dictaminar que no estava en condicions i que s'havia de tancar al pas i refer-lo. Al principi de l'any 1818 l'Ajuntament va acordar edificar-lo de nou, paral·lelament el governador

de la ciutat va encarregar l'obra al comandant d'enginyers. El 1828 una nova riuada va tornar a enderrocar quasi totalment la palanca i es van posar a la venda les restes de la passera. El febrer de 1829 ja tornava a estar obert al pas de manera provisional, atès que el governador va proposar fer una col·lecta per sufragar-ne la reedificació, aquesta vegada de ferro.

L'any 1836 Lluís Barnoya va proposar un pressupost de reparació, però l'obra fou adjudicada a Josep Viladevall. La nova palanca va resistir fins al 1858, quan es va haver de refer. No obstant la seva solidesa continuava essent qüestionada: el 1862 i el 1876 Bergué i Almeda van presentar dos projectes separats però quasi idèntics al de la casa Eiffel per construir un nou pont.

El 29 de desembre de 1876 el Butlletí Oficial de la Província de Girona publicava un anunci de l'alcalde constitucional, Mariano de Camps, pel qual es treia a pública subhasta «la construcció d'un pont de ferro en substitució del de fusta que anteriorment existia al lloc anomenat Palanques vermelles ». La subhasta tindria lloc «en aquestes cases consistorials a les 12 del migdia del dia 6 del proper mes de gener i la rematada s'adjudicarà a favor de qui presenti proposició menor de 26.175 pessetes (...)». Ignasi Serrallach i Mas, constructor barceloní; Diego Serra, apoderat de l'empresa La Maquinista Terrestre y Marítima de Barcelona, i la companyia Gustave Eiffel de París van presentar els seus projectes, tots tres bastant similars. Va guanyar el concurs el projecte de la companyia Eiffel, pressupostat en 19.750 pessetes. El 22 de febrer de 1877, davant del notari Josep Casadevall de Girona, l'Ajuntament va signar el con-

tracte amb el representant de la companyia francesa, A. F. Fragneau. Tot i que s'especificava que el pont hauria d'estar acabat el dia 31 de març d'aquell mateix any, no es va poder inaugurar fins a l'estiu: el 19 de juliol van efectuar-se les últimes proves de càrrega. Com que al final la construcció del pont va pujar a 22.500 pessetes i amb motiu del retard de les obres, justificat per «les terribles inundacions esdevingudes a França, que han impossibilitat el transport del material», la companyia Eiffel va regalar a l'Ajuntament de Girona els fanals que il·luminarien el pont.

El pont de les Peixateries Velles i també el de Sant Agustí, que es va construir l'any 1877, foren costejats amb els diners que la companyia Ferrocarriles de Barcelona, Tarragona y Francia va pagar a l'Ajuntament per a l'expropiació forçosa dels terrenys per on havia de passar la via del tren.

El 1906 es va refer el paviment del pont. El 1920 fou sotmès a un repàs general i a noves proves de resistència i el 1923 encara s'hi feren més obres. Al llarg del segle XX s'ha hagut de repintar de vermell i de substituir el paviment de fusta en diverses ocasions.

5. El Pla Eixample de 1897

L'estructura actual de la ciutat és deutora, en gran mesura, del Pla d'Eixample projectat per Eugeni Campllonch l'any 1897 i aprovat pel Ple de l'Ajuntament l'any 1909. Aquest pla de creixement va anar lligat a l'enderrocament de les muralles de la ciutat, el qual fou autoritzat el 1895

però no es va fer efectiu fins al 1901. De fet, l'enderroc de la muralla del Mercadal i els seus baluards va ser molt més lent i va durar fins a la Segona República: el 19 de desembre de 1931 Manuel Azaña, president del govern espanyol, i Francesc Macià, president de la Generalitat de Catalunya, visitaven Girona amb motiu del lliurament dels baluards a la ciutat per al seu enderrocament. La qüestió dels baluards va provocar fortes discrepàncies entre l'Ajuntament i el Ram de Guerra.

L'any 1895 l'Ajuntament va aprovar les bases per al concurs de la redacció del Pla d'Eixample de la ciutat, les quals foren autoritzades per reial ordre el 14 de febrer de 1896. L'únic que finalment va concursar fou l'arquitecte Eugeni Campllonch i Parés, de Vilafranca del Penedès, l'agost de 1897. El projecte que va presentar constava de quatre carpetes: dues amb la memòria, una amb els plànols i una altra amb els pressupostos.

Les bases del concurs explicitaven que s'havia de projectar, entre altres qüestions, una àrea de creixement per als futurs cent anys següents i la connexió de la ciutat de Girona amb els municipis veïns. No obstant això, el pla de Campllonch va quedar curt i no es va ni plantejar el problema que suposaven les vies del tren que travessaven la ciutat.

El projecte de Campllonch s'estructurava a partir de l'obertura de l'actual Gran Via, nascuda de l'enderrocament de la muralla del Mercadal. Aquesta via serviria per connectar l'antic recinte urbà emmurallat i les noves zones urbanitzables.

L'anomenat Eixample, doncs, estaria situat en els terrenys entre l'antic baluard de Figuerola i el de la Mercè,

al carrer del Carme, i estaria dividit en dos sectors que es connectarien a la plaça Marquès de Camps. En una banda hi hauria l'Eixample de la Mercè, que comprendria el sector entre la carretera Barcelona i el carrer de la Creu fins a la Rutlla, però no incloïa ni Vista Alegre ni el carrer del Carme. A l'altra banda hi hauria l'Eixample de Figuerola, emplaçat entre la ronda Ferran Puig i el riu Güell.

El pla de Campllonch, malgrat resoldre qüestions de salubritat i higiene i incloure infraestructures bàsiques com la xarxa de clavegueram i la xarxa d'abastament d'aigües potables, va resultar petit. Els carrers projectats eren estrets, no preveia cap plaça ni espai verd, a part de la Devesa –que ja existia– i molt pocs equipaments. Només plantejava la construcció d'un escorxador, un mercat d'abastaments sobre l'antic baluard del Governador i un mercat de bestiar.

Després de 12 anys de tràmits i algunes modificacions, l'any 1909 fou aprovat per reial decret de 3 de desembre. Mentrestant s'havien construït edificis en la zona planificada i l'arquitecte municipal, Martí Sureda i Vila, va haver de fer-hi alguns arranjaments. El 1910 Eugeni Campllonch encara no havia cobrat les 20.000 pessetes que se li devien com a guanyador del concurs. L'octubre del 1910 es van aprovar també les ordenances municipals per a l'Eixample.

Es va mantenir el traçat de carrers previst per Campllonch, tot i que es van afegir algunes vies a petició, per exemple, del tinent coronel d'enginyers de Girona, com foren els carrers Bacià i Ferran Agulló. La zona entre la Salle i la Creu va ser bastant modificada i s'obriren molts

carrers no previstos a causa del conveni entre l'Ajuntament i Josep Ensesa, amo de la farinera de la carretera Barcelona, que l'any 1923 es convertí en el principal propietari de la zona. Després d'un contenciós amb l'Ajuntament, el 1927 començaren les obres del clavegueram de la zona entre els carrers de Sant Antoni Maria Claret i Lorenzana i del Migdia a Joan Maragall i Juli Garreta: es començava a formar l'Eixample.

6. El mercat d'abastaments

Una de les principals funcions del govern d'un municipi és procurar l'abastament d'aliments bàsics als veïns per tal de garantir-ne la subsistència. És per aquest motiu que des de l'època medieval es van estructurar i regular els mercats a través de privilegis i altres ordinacions: calia assegurar la disponibilitat d'aliments, de qualitat suficient i a un preu just.

A partir del segle XIX diversos fenòmens van anar modificant la concepció dels mercats. La introducció de nous productes, la modificació de les dietes, la millora de les vies de comunicació, l'especialització dels mercats i també nous corrents urbanístics i higienistes van propiciar una modernització d'aquest tipus d'equipaments. Arreu de l'Estat es van començar a projectar mercats coberts i tancats, molts d'ells amb estructures que combinaven ferro i vidre. A Girona els projectes per construir un edifici per al mercat es van anar succeint des de final del segle XIX fins al 1940; la documentació d'aquests projectes no reeixits,

entre la qual destaquen els plànols i croquis, ha romàs també a l'Arxiu Municipal de Girona.

Des de l'època medieval el mercat de verdures i comestibles de Girona estava ubicat als entorns de la plaça de les Cols –l'actual Rambla. Un informe de l'any 1836, arran de la supressió i desamortització dels convents, constatava que no *«habiendo plazas bastante capaces en esta ciudad para los mercados, y debiéndose celebrar estos en días lluviosos en los pocos arcos que hay en aquellas [plazas] [...]»* i recomanava el reaprofitament del convent de Sant Francesc com a mercat: *«Y en este caso quedaría siempre para el público el famoso aljibe de sus claustros tan capaz como magnífico [...]»*.

La proposta no prosperà i el Pla d'Eixample de Camp-lonch va preveure la construcció del mercat d'abastaments al solar de l'antic baluard del Governador, on avui hi ha la Cambra de Comerç. No obstant això, l'Ajuntament es vengué el solar i el projecte no es va materialitzar.

L'any 1892 Martí Sureda i Vila va projectar un mercat cobert a la plaça Independència. El projecte va néixer de la proposta de Rafael Masó i cinc regidors més. El mercat, concebut de forma semblant al de la Boqueria –amb estructura de ferro i grans finestrals–, estaria situat al mig de la plaça de la Independència i tindria espai per a carnisseries, peixateries, botigues de verdura i ultramarins. El projecte va topar amb els interessos dels petits botiguers i, a causa del cost econòmic, es va abandonar.

L'any 1929 la qüestió del mercat encara no estava resolta. Aquell any l'Ajuntament va encarregar a l'arquitecte Joaquim Maggioni –que havia projectat la Biblioteca Muni-

cipal— l’elaboració d’un projecte de mercat cobert. Aquesta vegada es cobriria el sector de l’Onyar, a l’actual plaça de Catalunya; el projecte, tot i les protestes a nivell polític i al carrer, es va engegar i es van començar a construir els fonaments de l’edifici. Això no obstant, el Ministeri de Governació va denegar el permís per cobrir el riu i les obres foren paralitzades. Per tot plegat va començar un plet que no es resolgué fins a l’any 1934. El projecte fou abandonat i a mitjan segle XX es reaprofitaren els fonaments per a la construcció de la plataforma de la plaça Catalunya.

L’any 1939 l’arquitecte municipal Ricard Giralt i Casadesús projectà un mercat al solar de l’antic convent de les Bernardes, enderrocat pocs anys abans, entre els carrers Santa Clara, Hortes i Obra. Però no fou fins acabada guerra que s’optà per construir el mercat a la plaça Calvet i Rubalcaba, sobre l’antic baluard de Sant Francesc. L’autor de l’avantprojecte fou Ricard Giralt i Casadesús, però com que va ser depurat per les autoritats franquistes, qui emprengué la construcció definitiva fou Juan Gordillo Nieto, el nou arquitecte municipal. El mercat fou aixecat per batallons de presos polítics.

Bibliografia

- CANAL, Josep; CANAL, Eduard; NOLLA, Josep M.; SAGRERA, Jordi, *La ciutat de Girona l'any 1535*. Girona: Ajuntament de Girona, 1995.
- CAPDEFERRO, Josep, *Joan Pere Fontanella (1575-1649), un advocat de luxe per a la ciutat de Girona*. Tesi doctoral inèdita. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2010. Dirigida per Tomàs de Montagut.
- Diversos autors, *Girona: rius, ponts, aiguats*. Girona: Ajuntament de Girona, 1982.
- FABRE, Jaume, *Girona entre 4 rius: l'origen dels carrers i barris de la ciutat*. Girona: Ajuntament de Girona, 1986.
- GIL, Rosa M., MARINÉ, Josep, *Imaginar una altra Girona. 1670-1979, projectes al calaix*. Girona: Ajuntament de Girona, 1999. Catàlegs d'exposicions. Museu d'Història de la Ciutat.
- GUERRERO, Joan Carles, "Els ponts i el ferro: les construccions d'Eiffel a Girona" a Presència 841 (3 d'abril de 1988), pàg. 36-43.
- PUIGBERT, Joan, *La Girona de la Restauració. Girona, 1874-1923*. Girona: Diputació de Girona – Ajuntament de Girona, 1995.
- TARRAUBELLA, Xavier, "Legislació, competències i documentació municipal en matèria d'urbanisme en els segles XIX i XX", a Lligall. Revista Catalana d'Arxivística 11 (1997), pàg. 159 – 174.